

סתירת המל"מ בדעת התוספות אם יש לאו בספק סוטה

הרמב"ם (אישות פ"א ה"ח) כתב: ויש שאיסור ביאתן בעשה ואינו מחייבי לאוין, ושלשה הם: מצרי ואדומי דור ראשון ודור שני, אחד זכרים ואחד נקבות. ובעולה לכהן גדול. לפי שלא נאמר באלו 'לא יבוא' או 'לא יקח', אלא מכלל שנאמר 'דור שלישי יבוא להם בקהל השם' אתה למד שדור ראשון ושני לא יבוא. ומכלל שנאמר 'והוא אשה בבתוליה יקח' אתה למד שאינה בתולה לא יקח, ולא הבא מכלל עשה הרי הוא כעשה, ע"כ.

והמשנה למלך הוסיף: ותו איכא איסורי עשה, והוא, אשה שנסתרה אחר קינוי, דאסורה לבעלה משום דכתיב "ונטמאה". וליכא לאו אלא היכא דודאי זינתה. והמל"מ מציין לכמה מקומות בהם כתבו התוספות שבסוטה ספק אין לאו כי אם עשה, ובכללם ציין לסוגיית הגמרא ביבמות (יא.) אמר רב יהודה אמר רב, צרת סוטה אסורה, טומאה כתיבה בה כעריות. וכתב שהתוספות שם פירשו דהיינו איסור עשה ולא איסור לאו. והערך לנר (פה:) תמה על דבריו: "אדרבא, שם כתבו בפירוש דלאו הוה".

ואמנם התוספות שם בהמשך הסוגיא (יא: ד"ה מאי) הקשו: ואם תאמר, וכיון דלא כתיב לאו בסוטה ספק, אמאי אמר בסוטה (ז.) דאם בא עליה בעלה בדרך לוקה. ויישבו התוספות: ויש לומר, דלחומר אשה הכתוב ספק כודאי, ע"כ. ולמד הערוך לנר ממה שכתבו התוספות שבעלה לוקה על ביאתה, שמוכח שלדעתם יש לאו על ביאתה, וכך גם דקדקו רע"א בגליון הש"ס ובהגהות הגר"י ברלין שם. [ואף שהתוס' ציינו לדברי הגמרא בסוטה, לפנינו ליתא ואין להקשות מגמרא זו על דעת החולקים].

דעת הרשב"א שיש לאו בספק סוטה וחילוק בין לשונות התוספות והרשב"א

ובאמת כך מבואר להדיא בדברי הרשב"א שם, שכתב וזה לשונו: אפילו סוטה ספק קאי עלה בלאו, דהא אמרינן בסוטה דאם בא עליה בעלה בדרך, לוקה. וביאר טעם הדבר שעשה אותה הכתוב כודאי ללקות עליה ולאוסרה להתייבם. והבינו האחרונים שאף התוספות לכך נתכוונו.

אך יש לומר בביאור דברי המשנה למלך, שכך ביאר דבריהם, שכיון שבודאי הרי היא עוברת על לאו, גם בספק ניהוג דינה הוא כבודאי ולוקה. ואם כן מבואר מדברי התוספות להדיא שסוטה ספק אין בה לאו כי אם עשה, אלא שניהוג דינה הוא כלאו, וכפי שציין המל"מ. ואכן הערוך לנר שם הציע ביאור כעין זה: על זה תירצו שפיר, דעשו ספק כודאי לדונו כאיסור לאו, אבל לעולם הלאו גופא ללקות עליו לא הוי רק אצל ודאו, וסיים: כן יש לדחוק בפירוש התוספות.

מאיך מעיר המשנה למלך כי מדבריהם בהמשך המסכת, משמע שהתוספות סוברים שבספק סוטה יש גם לאו. וכדי להבין דברי התוספות די הצורך, נקדים להביא את סוגיית הגמרא עליה עמדו התוספות בדבריהם.

דין כתובה במחזיר ספק סוטתו

בברייתא המובאת במסכת יבמות (פה.) נחלקו תנאים בביאור החילוק שבין חייבי לאוין כאלמנה לכהן גדול - שנוטלות כתובה, ובין שניות דרבנן - שאין להם כתובה. דעת רבי שמעון בן אלעזר, שאלמנה לכהן גדול שהוא והיא פסולים בביאה זו [- היא לכהונה והוא לעבודה] ניתן להשאיר את תקנת כתובה על מקומה, כיון שבלא"ה יש קטטה ביניהם. משא"כ שניות דרבנן, שהוא והיא עודם בכשרותם, הפקיעו את חובת הכתובה כדי שלא תתעכב אצלו. ולדעת רבי, ביאור החילוק הוא שחייבי לאוין הם איסור תורה שאינו צריך חיזוק, ואילו שניות הם דין דרבנן הצריך חיזוק, ולכן דוקא בשניות בטלו חכמים את דין הכתובה.

ואמנם מסיקה הגמרא שגם לדעת רבי יש צורך בסברת רשב"א, כיון שחלוצה לכהן איסורה מדרבנן ואעפ"כ יש לה כתובה ולא בטולה כדי לחזק דבריהם, וע"כ שכיון שנפסלת בביאתו ממילא אינה רוצה לינשא לו ואין צורך לבטל תקנת כתובה כדי שלא תתעכב אצלו. ומקשה הגמרא מעתה מה הנפק"מ בין רשב"א לרבי, אחר שגם לדעת רבי צריכים אנו ומסכימים אנו לסברת רשב"א. ומציעה הגמרא כמה הצעות שעניינם מציאת ציור שאיסורו מדאורייתא ומאיך אינה נפסלת ויש צורך לבטל תקנת כתובה כדי שלא תתעכב אצלו.

והצעת רב אשי בביאור הנ"מ בין הדעות היא, מחזיר ספק סוטתו, שהרי איסורה מדאורייתא אך מאיך אינה נפסלת בביאתו. ודוחה הגמרא, שלדעת רבי מתיא בן חרש, אפילו הלך בעלה להשקותה ובא עליה בדרך עשאה זונה, ואם כן לדעתו נפסלת היא בביאתו ושוב לכו"ע אין טעם לקנוסה מכתובה.

דעת התוס' שבמחזיר ספק סוטתו יש שני לאוין ומחלוקת האחרונים בביאור דבריהם

ורש"י (ד"ה הא לא) ביאר שכיון שנעשית זונה, "ניחא לה לשתות ברישא דלא ליפסלא מכהונה". והתוספות (ד"ה ולרבי) הקשו על פירוש זה, מדוע פורכת הגמרא רק לדעת רבי מתיא בן חרש, הלא גם לדעת חכמים אם אכן יבוא עליה קודם שתשתה - הרי שוב לא יוכל להשקותה, שכן אינה מנוקה מעון, וכל שאינה מנוקה מעון אין המים בודקים אותה. ונמצא שגם לדעת חכמים אשה זו לא תתעכב אצלו ואין טעם לקנוסה מכתובה.

ולכן ביארו התוספות שבאופן שגירשה אינה בת שתיה ולכן לא אכפת לה שיבוא עליה כיון שבלאו הכי אינה יכולה לשתות, וכל קושיית הגמרא היא שלפי רבי מתיא בן חרש הרי היא נעשית זונה

ספק סוטה
לבעלה
בלאו או
בעשה

יום שלישי א סיון
יבמות דף פה

להצטרפות לקבלת החידוש
a8843414@gmail.com

ביאתו - ועל כן לא תחפוץ לשוב אליו, אפילו שבלאו הכי פסולה לכהונה גם משום היותה 'גרובה' וגם משום היותה ספק סוטה האסורה לכהונה מ'ונטמאה'. והטעם שחוששת היא מהיותה זונה לפי ש"פסול של זנות גנאי הוא לה".

ובסוף דבריהם הוסיפו התוספות: ועוד לא מרגלא ליה [- דהיינו לא תפתהו לשאתה], משום דאיכא השתא תרי לאוי, עכ"ד. על דבריהם אלו כתב המשנה למלך כי "משמע דסבירא להו דבספק סוטה איכא לאו". דהיינו שהמל"מ ביאר כוונת התוספות שכיון שהיא ספק סוטה בלא בדיקת מים - הרי הבא עליה בלאו, זאת מלבד הלאו הנוסף שיש לה. ולא פירש לנו המל"מ כיצד ביאר את דברי התוס'.

ובאמת הרש"ש על אטר תמה מאד על דברי המשנה למלך, וכתב שפשוט שכוונת התוספות ששני הלאוים הם זונה וגרושה. דהיינו שכוונת התוספות שאשה זו לא תחפוץ לשוב לבעלה, כיון שאף שהיא כבר פסולה לכהונה מחמת היותה גרושה, הרי על ידי ביאתו לדעת רבי מתיא בן חרש תאסר בלאו נוסף - לאו דזונה. ואם כן התוספות כלל לא מתייחסים בדבריהם לאיסור ביאת הבעל, אלא ללאו שמתווסף עליה בביאה זו ביחס לכהנים דעלמא. כך גם תמה הערוך לנר: ולא ידעתי מהיכן משמע כן, דפשוט הוא דמה שכתבו דאיכא תרי לאווי הוא משום גרושה וזונה לכהן, עכ"ד. ואמנם אף שביארו שפשוט כוונת התוספות דלא כהמשנה למלך, לא ביארו בדבריהם כיצד למד באמת המשנה למלך את דברי התוספות.

ביאור היד דוד והישרש יעקב בדעת המשנה למלך ששני הלאוין הם בביאת בעלה

ומתוך דברי היד דוד נראה כי המשנה למלך ביאר כוונת התוספות, שביישובם זה לא באו לפרש את הטעם שלא תחפוץ בנישואיו כיון שעל ידם תפסל לכהונה, שהרי בלאו הכי פסולה היא. אלא שמחדשים התוספות שלא תיבעל לו מחמת עצם הבעילה האסורה, ואף שבכל הסוגיא עוסקת הגמרא בבעילת איסור, אך מחדשים התוספות שכיון שיש בבעילתה לו שני לאוין - בכה"ג תפרוש ולא תחפוץ בבעילתו. ולפי זה כתב היד דוד, שהתוספות הבינו שסוגיית הגמרא עוסקת בכהן שאשתו ספק סוטה, וממילא בביאתו יעבור בשני לאוין, לאו דגרושה [כיון שמדובר שגירשה] ולאו דספק סוטה - ואם כן מוכח מתוספות שספק סוטה אסורה בלאו. אך באמת תמה היד דוד מנין הכריח המשנה למלך שלזה כיוונו התוספות, ומדוע לא פירש כפשוטו שאינה חפצה בנישואיו כיון שעל ידם נאסרת לכהונה בשני לאוין, לאו דגרושה ולאו דזונה. וסיים: ובאמת שלא עמדתי על סוף דעת הרב משנה למלך בזה, מאי כוונתו.

גם הישרש יעקב הבין כוונת המשנה למלך שהתוספות מפרשים שהאשה אינה חפצה בביאתו של בעל כיון שעובר בביאתו שני לאוין, ותמה על דבריו שהרי זה שייך בכל הנשים האסורות שאינה חפצה בביאתו - ביאת איסור - ואעפ"כ מבואר בגמרא שאינה חוששת לזה, ורק במקום שנפסלת יותר לאחרים אז אינה חפצה לינשא לו, ולכן הכריח שכוונת התוספות כביאור האחרונים, וסיים: עד שאני מתפלל על המשנה למלך מה עלה על דעתו להביא מדברי התוספות דהכא. [ולכאורה טענתו מכל הנשים האסורות, אפשר ליישבה שאכן אשה זו אינה חוששת לאיסור אחד, אבל כיון שיש תרי לאוין אז חוששת ואינה חפצה בביאת איסור שעוברת בה על שני לאוין].

ואמנם יש לתמוה על עיקר ביאור המשנה למלך בדברי התוספות, שדקדק היד דוד שעל כרחך הבין שהתוספות העמידו הגמרא באופן שבעלה כהן ושני הלאוין הם לאו דגרושה ולאו דספק סוטה, ולכאורה אם כן כל דחיית הגמרא אינה אלא באשת כהן, ואם כן עדיין יכולה היתה הגמרא להציע נפקא מינה בין דעת רשב"א לדעת רבי, בישראל שמחזיר ספק סוטתו, שאז אין לאו דגרושה אלא רק לאו דספק סוטה, ובלאו אחד אינה חוששת מביאתו כמבואר בכל הסוגיא וכפי שהזכיר הישרש יעקב, וצ"ע. ומלבד זאת תמה היד דוד שאם אכן לכך כיוון המשנה למלך, אם כן אין זה תלוי כלל בדעת רבי מתיא בן חרש, שהרי לאו דגרושה ולאו דספק סוטה אינם נובעים מדינו של רבי מתיא שהלך בעלה להשקותה ובא עליה עשאה זונה, וע"כ שהלאו הוא לאו דזונה ולאו דגרושה וכדברי הרש"ש והערוך לנר, וצ"ע.

דעת הרמב"ם שלוקה מכת מרדות וביאור המגיד משנה שהוקשה לו סתירת הסוגיות

והנה המשנה למלך העמיד את דבריו על דברי הרמב"ם שמנה איסורי עריות חייבי עשה שאין בהם לאו, ועל כך העיר המשנה למלך שבאמת גם ספק סוטה יש בה עשה ולא לאו. ובאמת צ"ב מדוע לא מנאה הרמב"ם בכלל איסורי עשה שאין בהם לאו. ולכאורה היה אפשר לומר שהרמב"ם סובר שאכן יש בלאו זה מלקות וכמבואר ברשב"א ביבמות (יא:): ואולי אף בדברי התוספות שם.

אמנם באמת דעת הרמב"ם מפורשת בנידון זה, שכן בהלכות גירושין (פי"א הי"ד) כתב: ובכלל לאו זה, שכל אשה שזינת תחת בעלה, נאסרה על בעלה ולוקה עליה, שנאמר "אחרי אשר הוטמאה" והרי נטמאה... לפיכך כל אשה שנאסרה על בעלה על ידי קינוי וסתירה אם בעל אותה מכין אותו מכת מרדות. וביאר המגיד משנה שהרמב"ם דקדק מסוגיית הגמרא ביבמות (יא:): שם איתא שלדעת חכמים הפסוק האמור גבי מחזיר גרושתו "אחרי אשר הוטמאה" בא לרבות סוטה שנבעלה. ומקשה הגמרא: נבעלה, טומאה בהדיא כתיב בה, ונסתרה והיא נטמאה. ומיישבת הגמרא: למיקם עליה בלאו. ומשמע מדברי הגמרא שדוקא כשנבעלה יש בה לאו, אבל אם לא נבעלה אין בה לאו. ומאידך מבואר בגמרא בסוטה שהביאו התוספות שם שבעלה לוקה על ביאתה אף בסוטה ספק. ומכח זה ביאר הרמב"ם שאינו עובר עליה בלאו גמור, ומה שלוקה היינו מכות מרדות דרבנן.

וכיון שנתבאר בדברי הרמב"ם שספק סוטה אינו בלאו, ואינו לוקה אלא מכת מרדות, אם כן הערת המל"מ במקומה עומדת, למה לא הזכיר הרמב"ם גם ספק סוטה כאיסור עשה שאין בו איסור לאו.

"תמה היד
דוד מנין
הכריח
המשנה
למלך
שלזה כיוונו
התוספות,
וסיים:
ובאמת
שלא
עמדתי על
סוף דעת
הרב משנה
למלך בזה,
מאי כוונתו"

להנצחות והקדשות
נא לפנות למייל המערכת
תודה רבה!